

ГАЛИЧ

серія 2
ВИПУСК 2

З Б І Р Н И К   Н А У К О В И Х   П Р А Ц Ї

Ганна ЖОЛОБ
Ігор КОВАЛЬ
Андрій СТАСЮК

Ярослав ПАСТЕРНАК – ДОСЛІДНИК «Галицької Трої»

Івано-Франківськ
Ліля-НВ
2018

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Національний заповідник «Давній Галич»
Центр медієвістичних студій

УДК 94 (47.867) (08)

Ганна Жолоб, Андрій Стасюк, Ігор Коваль

Ярослав Пастернак — дослідник Галицької Трої // Галич. Збірник наукових праць / за ред. М. Волощука. — Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2018. — Серія 2. — Випуск 2. — 288 с.

Ця книжка присвячена видатному українському археологові Ярославу Пастернакові (1892—1969). Йому належить відкриття Успенського кафедрального собору в княжому Галичі, розкопки княжих міст, доісторичних поселень, курганів та могильників. У науковій спадщині цього вченого важливе місце посідає розробка автохтонної теорії постійного розвитку слов'янського населення на території України від часів перших землеробів трипільської культури до княжої доби. Від сенсаційних розкопок 1936—1937 рр. започатковується відродження церковно-релігійного і духовно-культурного центру в Крилосі — Галичі. Книжка зацікавить фахівців, учителів, учнів, студентів, краєзнавців, усіх тих, хто любить і шанує українську старовину.

Науковий редактор:

доктор історичних наук **М. М. Волощук** (м. Івано-Франківськ)

*Рекомендувала до друку: Вчена рада національного заповідника «Давній Галич»
(протокол № 8 від 15 лютого 2018 р.)*

ISBN 978-966-668-445-8

© Жолоб Г., Стасюк А., Коваль І., 2018
© Видавництво «Лілея-НВ», 2018
© Центр медієвістичних студій, 2018

ВСТУП

Незважаючи на те, що археологія належить до найцікавіших наук у світі, про людей, які здійснюють великі наукові відкриття, написано дуже мало книжок. Ще в радянські часи декілька авторів присвятило свої праці видатному українському історикові та археологу Дмитрові Яворницькому (1855–1940), на початку відновлення Української державності в 90-х роках минулого сторіччя пробудився інтерес до відкривача трипільської культури Вікентія Хвойки (1850–1914), а сьогодні багато пишуть про археолога Віктора Петрова (1894–1969), але тільки через скандально-детективний сюжет його життя.

Про Ярослава Пастернака (1892–1969) українська преса заговорила після його сенсаційних відкриттів фундаментів Успенського кафедрального собору та саркофага з тлінними останками, як досі вважається, князя Ярослава Володимировича «Осмомисла» в Галичі-Крилосі в 1936–1937 роках. Другий сплеск, коли українська діаспора захопилася особистістю славетного вченого, спостерігається від початку 60-х років ХХ ст., особливо тоді, коли 1961 р. в Торонто було видрукувано його монументальну монографію *«Археологія України»*. В цей період виходить один з перших нарисів наукової біографії Я. Пастернака¹.

Розуміючи, як його наукові статті, книжки, епістолярна спадщина розпорошено по бібліотеках і архівах різних країн, Я. Пастернак зробив добру послугу для дослідників наукової творчості, уклавши трилогію, до якої ввійшли *«Мої розкопи»*, *«Мій життєпис»* і *«Моя біографія»*. Всіх їх було надруковано в 189-му томі *«Наукових записок Товариства імені Т. Шевченка»* (Нью-Йорк – Торонто – Париж – Мюнхен, 1975). За три роки популярний часопис діаспори *«Український історик»* опублікував безцінний науково-біографічний твір ученого *«Мої зустрічі зі*

---

¹ Дольницький М. Визначний археолог, професор, доктор Ярослав Пастернак / М. Дольницький // Терем. – 1962. – Ч. 1. – С. 3–4.

старовиною»². Маючи таку ґрунтовну та достовірну джерельну базу, українські історики могли тепер вільно створювати власну інтерпретацію наукової біографії Я. Пастернака. Перший за цю справу взявся його учень, науковець Василь Верига (1922–2008)³. У кожному реченні чудового стиліста вчувається його синівська любов до людини, яка «присвятила ціле своє життя розкопам – розшукам української старовини, намагалася знайти метрику народження свого народу, якому світ, а зокрема його сусіди, відмовляли право на існування». Завдяки В. Веризі Я. Пастернак отримав друге ім'я – дослідник підземного архіву України.

В середовищі, близькому до нас, української діаспори Словаччини інший історик сучасності Микола Мушинка став одним із перших осмислювати місце Я. Пастернака в історії вітчизняної науки⁴.

Як бачимо, історики добряче припізналися з висвітленням наукової діяльності вченого. Читацька аудиторія дуже схвально зустріла статтю львівських археологів В. Петегирича, Д. Павліва і М. Филипчука, які показали його постать в контексті динаміки розвитку української археології ХХ ст.⁵ Відомий науковець Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України Володимир Петегирич у різних аспектах відобразив роль Я. Пастернака у становленні археологічної науки в Україні, особливо його досягнення в дослідженні Перемишльської землі⁶.

² Пастернак Я. Мої зустрічі зі старовиною / Я. Пастернак // Український історик. – 1978. – Ч. 4. – С. 64–82.

³ Верига В. Дослідник підземного архіву України. (Пам'яті професора, доктора Ярослава Пастернака) / В. Верига // Український історик. – 1971. – Ч. 4. – С. 90–98.

⁴ Мушинка М. Ярослав Пастернак – дослідник кам'яної історії України / М. Мушинка // Артанія. – 1996. – № 2. – С. 76–77; Його ж. Ярослав Пастернак і його місце в історичній науці / М. Мушинка // Науковий збірник Українського музею у Свиднику – Пряшів, 1998. – Т. V. – С. 44–68; Його ж. Володимир Січинський та Ярослав Пастернак – дослідники Галича / М. Мушинка // Галич і Галицька земля в українському державотворенні. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – С. 156–166.

⁵ Петегирич В. Ярослав Пастернак і українська археологія / В. Петегирич, Д. Павлів, М. Филипчук // *Studia archeologica*. – 1993. – № 1. – С. 7–9.

⁶ Його ж. Ярослав Пастернак дослідник княжої доби Перемишльської землі / В. Петегирич // Перемишль і Перемишська земля протягом віків. Видатні діячі Перемищини. Збірник наукових праць та матеріалів Міжнародної наукової конференції. Перемишль, 14–15 листопада 1998 р. / [під ред. С. Заброварного]. – Перемишль; Львів, 2001. – С. 168–174.

Певний внесок у вивчення маловідомих сторінок життя вченого зробив науковець Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Ігор Коваль⁷.

Плідно працює в напрямку створення наукового портрета Я. Пастернака львівський історик Тарас Романюк. Він опублікував довоєнну епістолярію науковця, яка збереглася у фондах Львівської Національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника Національної академії наук України і в Національному музеї імені Андрея Шептицького у Львові. Т. Романюк показав діяльність Я. Пастернака в Етнографічній комісії *НТШ*, його археологічні розкопки в Чехії часів вимушеної еміграції, а також основні напрямки дослідницької роботи в роки Другої світової війни. Важливе значення має його стаття, в якій, на широкому матеріалі (зі спогадів самого Пастернака, архівних даних науковця, журнальних, газетних статей) і на тлі життя й змагань української Галичини, починаючи з кінця ХІХ ст., він дослідив родовід Я. Пастернака⁸.

До різних сторін наукового пошуку Я. Пастернака була прикута увага дослідників Львівського національного університету імені Івана Франка. Аргументи і судження археолога розглядаються у працях професорів Миколи Пелещишина, Романа Береста, доцентів Наталії Білас і Наталії Булик. Значний внесок, який Я. Пастернак зробив у розвиток вітчизняної історичної науки, знайшов гідне місце у книзі Василя Рудого «*Видатні та маловідомі археологи України*»⁹. На основі відкритих невідомих архівних документів чудові рядки в біографію свого великого попередника вписав завідувач кафедри археології Львівського університету Олександр

---

⁷ Коваль І. Дослідник підземного архіву України / І. Коваль. — Галич ; Львів, 1999. — 76 с.; Його ж. Дослідник старожитностей України / І. Коваль, І. Миронюк. — Івано-Франківськ : «Нова Зоря», 2006. — 144 с.; Його ж. Наукова та громадська діяльність Ярослава Пастернака (1913?1969 рр.) / І. Коваль. — Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. — 07.00.01 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2007. — 17 с.

⁸ Романюк Т. Ярослав Пастернак: родина, особистість, творчість / Т. Романюк // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2010. — Вип. 14. — С. 454—493; Його ж. Ярослав Пастернак. Життєпис вченого / Т. Романюк. — Львів : «Манускрипт-Львів», 2018. — 423 с.

⁹ Рудий В. Видатні та маловідомі археологи України / В. Рудий. — Львів, 2007. — 322 с.

Ситник в окремій статті¹⁰, а також у глибокій за змістом аналітичній монографії¹¹.

Історики з діаспори не могли б похвалитися таким ужинок, на який спромоглися їхні колеги в Україні. Рідкісний виняток становить хіба що цінна стаття Марка Антоновича, присвячена секретам наукової творчості Я. Пастернака¹².

Крім усіх названих авторів та їхніх робіт, найбільшим здобутком останнього десятиліття, на наш погляд, слід вважати книжку професора, доктора історичних наук Лариси Крушельницької (1928–2017) *«Епістолярна спадщина Ярослава Пастернака»*, розділену на дві частини. У першій з них подано загальну характеристику життя і наукової діяльності вченого та проаналізовано невелику частину його епістолярної спадщини. У другій частині подано листи археолога, які доповнено фотографіями окремих дослідників, з якими велося листування, фотокопіями листів або листівок. Важливо, що книжка має іменний та географічний покажчики¹³.

За роки незалежності нашої держави відбулися наукові конференції, присвячені пам'ятним датам з життя Я. Пастернака, виходили спеціальні збірники статей. Для увіковічення пам'яті вченого незмірно багато зробили наукові працівники Львівського історичного музею Емілія Зарубій та Ольга Перелигіна. Власне, остання виставка, яку вони підготували до 125-річчя від дня народження Я. Пастернака, спонукала нас до написання книжки. Ми не претендували на оригінальність, беручись до реалізації задуму, намагалися об'єднати всю суму фактів, які нагромадили історики різних поколінь, досліджуючи наукову діяльність Я. Пастернака. А коли автори каталогу виставки *«Ярослав Пастернак — дослідник Галицької Трої»*, львівські музеєзнавці Емілія Зарубій та Оксана Куценяк надіслали нам всі фотодокументи, то в нас не

---

¹⁰ Ситник О. Ярослав Пастернак — визначний український археолог ХХ ст. До 120-річчя з дня народження / О. Ситник // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2013. — Вип. 17. — С. 11–21.

¹¹ Його ж. Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття / О. Ситник. — Львів ; Жешів, 2012. — 366 с.

¹² Антонович М. З наукової лабораторії Ярослава Пастернака / М. Антонович // Український історик. — 2005. — Ч. 2–4. — С. 114–122.

¹³ Крушельницька Л. Епістолярна спадщина Ярослава Пастернака / Л. Крушельницька. — Львів, 2013. — Зош. I. — 308 с.

залишилося іншого вибору, аніж написати науково-популярну книжку про дослідника.

Насамкінець хочемо щиро подякувати музейним працівникам Львова Е. Зарубій, О. Куценяк і О. Перелигіні за дослідницьку співпрацю. Окремі слова вдячності адресуємо археологам Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України В. Петегиричові, Юрію Лукомському, Д. Павліву, які допомагали нам в опрацюванні потрібної літератури та джерел.

При написанні книжки нас об'єднувала одна мета — донести до широкого кола читачів слова правди про Я. Пастернака, який у широкому розумінні повернув українському народові його забуту праісторичну біографію, а у вузькому — воскресив із невідомості славу княжого Галича. Виходячи з цього, нашим завданням було живою, об'єктивною, науковою мовою сплести вінок подяки людині в рік її 125-літнього ювілею.

Література:

1. Антонович М. З наукової лабораторії Ярослава Пастернака / М. Антонович // Український історик. — 2005. — Ч. 2—4. — С. 114—122.
2. Верига В. Дослідник підземного архіву України. (Пам'яті професора, доктора Ярослава Пастернака) / В. Верига // Український історик. — 1971. — Ч. 4. — С. 90—98.
3. Дольницький М. Визначний археолог професор, доктор Ярослав Пастернак / М. Дольницький // Терем. — 1962 — Ч. 1. — С. 3—4.
4. Коваль І. Дослідник підземного архіву України / І. Коваль. — Галич ; Львів, 1999. — 76 с.
5. Коваль І. Наукова та громадська діяльність Ярослава Пастернака (1913—1969 рр.) / І. Коваль. — Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. — 07.00.01 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. — Івано-Франківськ, 2007. — 17 с.
6. Коваль І. Ярослав Пастернак — дослідник старожитностей України / І. Коваль, І. Миронюк. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 144 с.
7. Крушельницька Л. Епістолярна спадщина Ярослава Пастернака / Л. Крушельницька. — Львів, 2013. — Зош. І. — 308 с.
8. Мушинка М. Володимир Січинський та Ярослав Пастернак — дослідники Галича / М. Мушинка // Галич і Галицька земля в українському державотворенні. — Івано-Франківськ : Плай, 1999. — С. 156—166.
9. Мушинка М. Ярослав Пастернак — дослідник кам'яної історії України / М. Мушинка // Артанія. — 1996. — № 2. — С. 76—77.
10. Мушинка М. Ярослав Пастернак і його місце в історичній науці / М. Мушинка // Науковий збірник Українського музею у Свиднику. — Пряшів, 1998. — Т. V. — С. 44—68.

11. Пастернак Я. Мої зустрічі зі старовиною / Я. Пастернак // Український історик. — 1978. — Ч. 4. — С. 64–82.
12. Петегирич В. Ярослав Пастернак — дослідник княжої доби Перемишської землі / Я. Пастернак // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. Видатні діячі Перемищини. Збірник наукових праць та матеріалів Міжнародної конференції. Перемишль, 14–15 листопада 1998 р. / [під ред. С. Заборовського]. — Перемишль; Львів, 2001. — С. 168–174.
13. Петегирич В. Ярослав Пастернак і українська археологія / В. Петегирич, Д. Павлів, М. Филипчук // *Studia archeologica*. — 1993. — № 1. — С. 7–9.
14. Романюк Т. Ярослав Пастернак. Життєпис вченого / Т. Романюк. — Львів: «Манускрипт-Львів», 2018. — 423 с.
15. Романюк Т. Ярослав Пастернак: родина, особистість, творчість / Т. Романюк // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2010. — Вип. 14. — С. 454–493.
16. Рудий В. Видатні та маловідомі археологи України / В. Рудий. — Львів, 2007. — 322 с.
17. Ситник О. Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття / О. Ситник. — Львів; Жешів, 2012. — 366 с.
18. Ситник О. Ярослав Пастернак — визначний український археолог ХХ ст. До 120-річчя з дня народження / О. Ситник // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2013. — Вип. 17. — С. 11–21.

ЗМІСТ

Вступ	3
<i>Анна Жолоб.</i> ОСНОВНІ ЕТАПИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ЯРОСЛАВА ПАСТЕРНАКА (1892–1934)	9
<i>Андрій Стасюк.</i> «КРИЛОС – НАША СЛАВА»: АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ 1934–1938	91
<i>Ігор Коваль.</i> ЧЕРЕЗ ТЕРНИ – ДО ЗІРОК	143

Ганна ЖОЛОБ
Ігор КОВАЛЬ
Андрій СТАСЮК

Ярослав ПАСТЕРНАК – дослідник «Галицької Трої»

За редакції *Ярослава Довгана*
Рисунки *Олени Білик*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Лідії Левицької*

Підписано до друку 27.08.2018 р. Формат 70х100/32.
Гарнітура «TextBook».

Видавництво «Лілея-НВ»
А/С 250, вул. Незалежності, 18/2,
м. Івано-Франківськ, 76018
e-mail: lileyanv@gmail.com
Свідоцтво ІФ №8 від 28.12.2000 р.